
MONOGRAFIE PRAWNICZE

NIESŁUSZNE
SKAZANIA
– PRZYCZYNY I SKUTKI

ŁUKASZ CHOJNIAK (red.)

Wydawnictwo C.H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

ŁUKASZ CHOJNIAK (red.) • NIESŁUSZNE SKAZANIA – PRZYCZYNY I SKUTKI

Polecamy nasze publikacje w serii Monografie Prawnicze:

prof. dr hab. *Emil Pływaczewski, Emilia Jurgielewicz-Delegacz,
Diana Dajnowicz-Piesiecka*

**WSPÓŁCZESNA PRZESTĘPCZOŚĆ I PATOLOGIE SPOŁECZNE
Z PERSPEKTYWY INTERDYSCYPLINARNYCH BADAŃ
KRYMINOLOGICZNYCH**

red. dr *Paweł Czarnecki*

**POSTĘPOWANIE KARNE A INNE POSTĘPOWANIA
REPRESYJNE**

prof. UZ dr hab. *Hanna Paluszkiewicz*

**STUDIA Z ZAKRESU PROBLEMATYKI INTERTEMPORALNEJ
W PRAWIE KARNYM PROCESOWYM**

dr *Iwona Sepioto-Jankowska*

**OPTIMALNY MODEL ODPOWIEDZIALNOŚCI PRAWNEJ
ZA CZYNY KARNE SKARBOWE**

prof. dr hab. *Teresa Gardocka, dr Dariusz Jagiełło, Piotr Herbowski*

ZAMĘT W WYMIARZE SPRAWIEDLIWOŚCI KARNEJ

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

**NIESŁUSZNE
SKAZANIA
– PRZYCZYNY I SKUTKI**

ŁUKASZ CHOJNIAK (red.)

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2017

Wydawca: Joanna Ablewicz

Korekta: Jolanta Michalik

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2017**

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: KJS Katarzyna Słomka
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-7946-3

ISBN e-book 978-83-255-7947-0

Spis treści

Wstęp	IX
Wykaz Autorów	XI
Niesłuszne skazanie w świetle gwarancji konstytucyjnych	
<i>(Paweł Wiliński)</i>	1
I. Konstytucja a pojęcie skazania i niesłusznego skazania	1
II. Cztery kroki rekonstrukcji konstytucyjnego standardu	2
III. Przyczyny niesłusznego skazania i metody zwalczania	7
IV. Rola przepisów art. 42 Konstytucji RP jako ochrony przed niesłusznym skazaniem i gwarancji rzetelnego postępowania wobec oskarżonego	10
V. Prawo do sądu jako gwarancja zapobiegania niesłusznym skazaniam	11
VI. Rola sądu jako gwaranta ochrony wolności i praw jednostki	15
VII. Zakończenie	15
Niesłuszne skazanie w świetle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności <i>(Małgorzata Wąsek-Wiaderek)</i>	17
I. Podstawa normatywna konwencyjnego prawa do odszkodowania za niesłuszne skazanie	18
II. Orzeczenie strasburskie jako podstawa do zidentyfikowania „niesłusznego skazania” w sprawie karnej?	22
III. Skarga strasburska jako droga do uzyskania odszkodowania za stosowanie środków przymusu w toku procesu karnego zakończonego uniewinnieniem lub umorzeniem?	24
IV. Uwagi podsumowujące	26
Pomyłki sądowe w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych <i>(Jerzy Skorupka)</i>	29
I. Pojęcie pomyłki sądowej	29
II. Źródła pomyłek sądowych	30
III. Pomyłki sądowe w postępowaniach karnych odszkodowawczych	32
Znaczenie kasacji podmiotów szczególnych dla identyfikacji przypadku niesłusznego skazania na przykładzie wybranych spraw z obszaru właściwości Sądu Apelacyjnego w Łodzi <i>(Łukasz Wiśniewski)</i>	39
I. Uwagi wstępne	39

II. Kasacja nadzwyczajna a rewizja nadzwyczajna. Podstawowe założenia i wpływ kasacji nadzwyczajnej na zagadnienie niesłusznych skazań	42
III. Sprawozdanie z badań aktowych wybranych spraw rozpoznanych przez sądy z obszaru właściwości Sądu Apelacyjnego w Łodzi	46
IV. Podsumowanie	51
Postępowanie dowodowe w procesie karnym jako potencjalna przyczyna niesłusznych skazań – wybrane uwagi <i>de lege lata</i> i <i>de lege ferenda</i> (Piotr Girdwoyń)	55
Odpowiedzialność prokuratora za niesłuszne skazanie (Andrzej Seremet) .	65
Rola Prokuratora Generalnego i podległych mu prokuratorów w zapobieganiu niesłusznym skazaniom (Ryszard A. Stefański)	77
I. Wprowadzenie	77
II. Zapobieganie niesłusznym skazaniom na etapie postępowania przygotowawczego	77
III. Zapobieganie niesłusznym skazaniom w postępowaniu sądowym ...	82
IV. Rola Prokuratora Generalnego w zapobieganiu niesłusznym skazaniom	85
V. Wnioski	87
Rzecznik praw oskarżonego czy „Kasandra państwa prawa”? – Rola obrońcy w zapobieganiu niesłusznym skazaniom (Cezary Kulesza)	91
Efektywność sądownictwa vs. jakość orzecznictwa (Daniel Mańkowski, Kamil Joński)	119
Nowa konstrukcja uzasadnienia wyroku skazującego wydanego w trybie konsensualnym (Rossana Broniecka)	133
Naruszenia prawa procesowego a odpowiedzialność Skarbu Państwa za niesłuszne pozbawienie wolności (Wojciech Jasiński)	143
Odpowiedzialność odszkodowawcza z tytułu niesłusznego skazania w prawie polskim – wybrane problemy (Karol Pachnik)	159
I. Zagadnienia wstępne	159
II. Dopuszczalność roszczeń kompensacyjnych	161
III. Prawo regresu	163
IV. Termin przedawnienia	165
V. Problem zbiegu norm	167
VI. Charakter zadośćuczynienia	168

Wysokość odszkodowania za niesłuszne skazanie – wieloaspektowy problem (<i>Marta Kowalczyk-Ludzia</i>)	169
I. Niesłuszne skazania – przyczyną poniesionych dolegliwości procesowych (?)	172
II. Problematyka niesłusznych skazań w opinii społecznej – analiza wyników badań pilotażowych	174
Cierpienie systemowe. Dożywotnie więzienie dla winnych i niewinnych (<i>Maria Nielaczna</i>)	187
I. Zdarzyło się	187
II. W stronę Rady Europy	190
III. Wyniki badań	195
IV. I co dalej?	205
Obowiązujące rozwiązania prawne jako przyczyna niesłusznych skazań. Kilka uwag na tle zasad łączenia kar pozbawienia wolności w wyroku łącznym (<i>Kazimierz J. Leżak</i>)	207
Nowelizacja Kodeksu postępowania karnego w kontekście problemu niesłusznych skazań (<i>Łukasz Chojniak</i>)	221
Nowe postępowanie przygotowawcze w kontekście zapobiegania niesłusznym skazaniom (<i>Wojciech Czajka</i>)	239
Statystyka królową procesu karnego (głos w dyskusji) (<i>Miłosz Kościelniak-Marszał</i>)	249

Wstęp

Publikacja „Niesłuszne skazania – przyczyny i skutki” swój początek bierze z konferencji naukowej poświęconej tej problematyce, jaka odbyła się w 2012 r. w Warszawie. W czasie jej trwania miałem, wraz z *Łukaszem Wiśniewskim*, okazję przedstawić raport naszego autorstwa poświęcony przyczynom niesłusznych skazań w Polsce¹. Była to pierwsza, jak sądzimy, praca, starająca się podjąć kompleksowo problem niesłusznych skazań – ich definicji i skali zjawiska.

Przebieg samej konferencji tylko utwierdził nas w przekonaniu, że wyczerpanie szeregu problemów związanych z samym pojęciem „niesłusznego skazania”, ale także licznych przyczyn, które mogą do niego doprowadzić oraz konsekwencji, jakie ono powoduje, jest niemożliwe ani w jednej publikacji, ani podczas jednej konferencji naukowej. Tak zatem powstała idea, aby rozpoczęty w lipcu 2012 r. dyskurs kontynuować, lecz tym razem w oddzielnej, kolejnej już publikacji poświęconej niesłusznym skazaniam. Jest to także i dla mnie szczególne wyzwanie, albowiem broniąc w 2011 r. pracę doktorską poświęconą m.in. skutkom niesłusznych skazań, a więc problemowi odszkodowania i zadośćuczynienia przysługującego z tego tytułu, miałem świadomość, że kompensacja szkód i krzywd zawsze powinna ustępować miejsca kwestii ważniejszej – zapobieganiu zdarzeniom, w których mają one swoje źródło.

Nie istnieje definicja ustawowa niesłusznego skazania, choć można zdekodować treść tego terminu na podstawie całokształtu przepisów procedury karnej. Niewątpliwie, czym bardziej precyzyjna będzie to definicja, tym trafniejsze będą rozważania o przyczynach i skutkach tego zjawiska. Lektura zaś zawartych w niniejszej książce tekstów wskazuje, że problem niesłusznych skazań można, w nauce prawa karnego procesowego, rozpoznawać począwszy od analizy standardów konstytucyjnych, przez orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, Sądu Najwyższego i sądów powszechnych, a dalej uwzględniając rolę profesjonalnych aktorów postępowania karnego w dążeniu do wydania sprawiedliwego, a więc trafnego, wyroku. Jeśli zaś miałyby się to nie udać, ważką rolę pełnić będą rozważania dotyczące postępowania odszkodowawczego – jego podstaw i zakresu. Te wszystkie aspekty problemu niesłusznych skazań zostały w niniejszej monografii poruszone.

Polskie prawo karne procesowe przeszło ostatnio dwie duże reformy. Dokonane we wrześniu 2013 r. oraz w lutym 2015 r. zmiany, ogólnie rzecz ujmując, zmierzające w kierunku bardziej kontrydiktoryjnego modelu procesu karnego, na nowo otwierały

¹ *Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, Przyczyny niesłusznych skazań w Polsce, Raport Forum Obywatelskiego Rozwoju, Warszawa 2012.*

dyskusję na wielu płaszczyznach. Jednym z takich pól sporu było z pewnością pytanie o problem niesłusznych skazań w polskim procesie karnym po 1.7.2015 r. Wprowadzone zaś z dniem 15.4.2016 r. kolejne zmiany zmierzają do przywrócenia poprzednio obowiązującego względnie inkwizycyjnego modelu rozprawy głównej. Trzeba jednak zaznaczyć, że rozwiązania ustawowe obowiązujące do 30.6.2015 r. nie są tożsame w całości z tymi przyjętymi ponownie od 15.4.2016 r.

Teksty, które zostały opublikowane w niniejszej książce, powstały przed datą wejścia w życie obu nowelizacji, lecz Autorzy nieraz odwołują się w nich – o ile natura tekstu na to pozwala – do zmian w procedurze karnej obowiązujących od 1.7.2015 r. do 14.4.2016 r. Z drugiej strony, w książce Czytelnik odnajdzie również takie opracowania, które w całości odnoszą się do kontradyktoryjnych rozwiązań procesowych. Taka konstrukcja książki, jak ufam, pozwoli podjąć próbę podsumowania dotychczasowego stanu prawnego w kontekście problemu niesłusznych skazań, a nadto będzie również okazją do przyjrzenia się, w tym samym zakresie, rozwiązaniom, które weszły w życie 1.7.2015 r., a także tym, które obowiązywały przed tą datą, a ponownie od 15.4.2016 r.

Rzecz jasna niniejsza książka przybliży tylko – choć mam nadzieję, że w najszerszym zakresie – złożoność problematyki pomyłek sądowych. Z pewnością jednak, po wejściu w życie nowych przepisów Kodeksu postępowania karnego – zarówno tych obowiązujących od 1.7.2015 r., a także tych datujących moc obowiązującą od 15.4.2016 r., na ich tle ukształtuje się nowe orzecznictwo i ujawnią się nowe, nieznanie najpewniej dotąd problemy interpretacyjne. Zapewne zatem przyjdzie po raz kolejny zastanowić się nad problemami poruszonymi w zawartych w tej książce publikacjach – tym razem już w perspektywie nowych rozwiązań.

Ufam wreszcie, iż ta publikacja spełni jeszcze jeden ważny cel. Chciałbym bowiem, aby problematyka niesłusznych skazań na stałe zagościła w debacie naukowej, która w sposób niezwykle ciekawy toczy się w środowisku karnistów – teoretyków i praktyków. Tworzenie nowych instytucji prawnych, a także stosowanie (wykładnia) już istniejących rozwiązań powinno być bowiem zawsze połączone ze świadomością, że niesłuszne skazania jednak się zdarzają i nie są wyłącznie teoretyczną konstrukcją prawną. Za każdym zaś takim przypadkiem stoi historia niesłusznie skazanego pokrzywdzonego przez wymiar sprawiedliwości. I nawet jeśli tych przypadków – szczęśliwie – nie ma wiele w stosunku do ogólnej liczby spraw karnych rozpoznawanych każdego roku w polskich sądach, to każdy taki przypadek z osobna obliuguje do podjęcia pogłębionej refleksji, także naukowej, o jego przyczynach.

Serdecznie dziękuję wszystkim Autorom za ich trud włożony w przygotowanie nadesłanych do niniejszej książki tekstów. Równie serdeczne wyrazy wdzięczności kieruję do dr. hab., prof. UO *Zbigniewa Kwiatkowskiego* za podjęcie się przygotowania recenzji tej książki. Czytelnikom zaś przekazuję tę publikację ufając, że będzie ona przydatna w pracy naukowej i zawodowej związanej z wymiarem sprawiedliwości karnej.

Lukasz Chojniak

maj 2017 r.

Wykaz Autorów

Rossana Broniecka – dr, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski (Olsztyn)
Wojciech Czajka – aplikant adwokacki (Warszawa)
Łukasz Chojniak – dr, Uniwersytet Warszawski
Piotr Girdwoyń – prof. dr hab., Uniwersytet Warszawski
Wojciech Jasiński – dr, Uniwersytet Wrocławski
Kamil Joński – Ministerstwo Sprawiedliwości
Miłosz Kościelniak-Marszał – dr, Uniwersytet Opolski
Marta Kowalczyk-Ludzia – dr, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski (Olsztyn)
Cezary Kulesza – prof. dr hab., Uniwersytet w Białymstoku
Kazimierz Leżak – doktorant, Uniwersytet Wrocławski
Daniel Mańkowski – doktorant, Uniwersytet Warszawski
Maria Nielaczna – dr, Uniwersytet Warszawski
Karol Pachnik – dr, adwokat
Andrzej Seremet – Prokurator Generalny w latach 2010–2016
Jerzy Skorupka – prof. dr hab., Uniwersytet Wrocławski
Ryszard A. Stefański – prof. dr hab., Uczelnia Łazarskiego (Warszawa)
Małgorzata Wąsek-Wiaderek – dr hab., profesor KUL Jana Pawła II (Lublin)
Paweł Wiliński – prof. dr hab., Uniwersytet Adama Mickiewicza (Poznań)
Łukasz Wiśniewski – doktorant, Uniwersytet Warszawski

Niesłuszne skazanie w świetle gwarancji konstytucyjnych

Paweł Wiliński

I. Konstytucja a pojęcie skazania i niesłusznego skazania

Niesłuszne skazanie to problem niezwykle doniosły społecznie¹. Ma istotne znaczenie dla oceny (negatywnej) funkcjonowania organów władzy publicznej oraz zaufania społeczeństwa do wymiaru sprawiedliwości. Wiąże się z naruszeniem albo nieuzasadnionym ograniczeniem najważniejszych praw i wolności jednostki. Termin „niesłuszne skazanie” wiąże się w warstwie językowej z pojęciem „słuszności” przy dokonywaniu oceny podstaw pociągnięcia do odpowiedzialności karnej. Warto więc zacząć od przypomnienia, że zgodnie ze Słownikiem poprawnej polszczyzny PWN, „słuszny” to „zgodny z prawdą, uzasadniony, trafny, sprawiedliwy – słuszna kara, ocena”². Słownik języka polskiego wskazuje, że słusznie to „w sposób uzasadniony, mając podstawy do czegoś, sprawiedliwie: słusznie się komuś coś należy”³. Niesłuszny zaś to „nieoparty na słusznych przesłankach, niemający uzasadnienia, bezpodstawny, niespra-

¹ Z satysfakcją przyjąć należy zatem inicjatywę Forum Inicjatyw Obywatelskich prowadzenia badań nad problemem niesłusznych skazań oraz opracowanie: *Ł. Chojniak, Ł. Wiśniewski, Przyczyny niesłusznych skazań w Polsce*, Warszawa 2012, które zasługują na pozytywną ocenę, a przede wszystkim kontynuację. Konieczne wydaje się przy tym jednak zwrócenie szczególnej uwagi na kryteria przyjęcia „niesłuszności skazania”, np. czy każdy przypadek wydania wyroku skazującego, który po uprawomocnieniu się został uchylony, a oskarżony uniewinniony, umorzono postępowanie albo wymierzono karę łagodniejszą, to niesłuszne skazanie? Analiza orzecznictwa, w tym m.in. w zakresie podstaw uchylecia wyroków, wskazuje na wnioski przeciwne.

² *A. Markowski* (red.), *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Warszawa 2005, s. 1066.

³ *M. Szymczak* (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1989, s. 261.

wiedliwy⁴, a także „niezgodny z prawdą lub niewłaściwy w danej sytuacji”⁵. Niesłuszne skazanie jest to więc skazanie nieuzasadnione, niesprawiedliwe, niemające podstawy, nietrafne. Wykorzystanie tych przymiotników i imiesłów przymiotnikowych kieruje nas w stronę ocen wartościujących, związanych z jednymi z najważniejszych pojęć filozofii i teorii prawa – pojęciami sprawiedliwości i słuszności⁶.

Sprawiedliwość i słuszność to wartości uniwersalne. Pojęcia te wykorzystywane są z dużym umiarem w języku prawnym, choć częściej nawiązuje się do nich w języku prawniczym. Niezmiernie popularne są natomiast w debatach społecznych odnoszących się do kwestii związanych ze stosowaniem prawa. Jednym z podstawowych oczekiwań społecznych jest ich realizacja w życiu publicznym i prywatnym, w relacjach pomiędzy jednostkami i w ich relacjach z organami władzy. Szczególnie wysokie oczekiwania formułowane są w zakresie egzekucji prawa, w tym rozstrzygania konfliktów za pomocą instrumentów prawnych, w postępowaniach sądowych, z wykorzystaniem władczej pozycji państwa i jego przedstawicieli⁷. Powszechnie stosowane pojęcie „sprawowania wymiaru sprawiedliwości” oddaje znakomicie trudną do zdefiniowania potrzebę uzyskania przez społeczeństwo przekonania, że rezultatem działania sądu będzie tylko to, co choć dolegliwe, jest uzasadnione i słuszne⁸.

II. Cztery kroki rekonstrukcji konstytucyjnego standardu

Warto zatem postawić pytanie, jaki jest stosunek Konstytucji RP do problemu niesłusznego skazania? Czy i w jakim zakresie Konstytucja RP ustanawia regulacje chroniące jednostkę przed takim skutkiem, a zatem jakie instrumenty ochronne są w niej przewidziane? **Słowem, czy Konstytucja RP chroni przed niesłusznym skazaniem?**

⁴ B. Dunaj, Słownik współczesnego języka polskiego, Warszawa 1996, s. 607.

⁵ L. Drabik, E. Sobol, Słownik języka polskiego PWN, t. II, Warszawa 2007, s. 449.

⁶ Wśród podstawowych pozycji zob. zwłaszcza Ch. Perelman, O sprawiedliwości, Warszawa 1959, s. 13–143 oraz Z. Ziemiński, O pojmowaniu sprawiedliwości, Lublin 1992, s. 15–192.

⁷ Zob. A. Peyrefitte, Wymiar sprawiedliwości między ideałem a rzeczywistością, Warszawa 1987, s. 13–35.

⁸ A. Pułto wskazuje na związane z państwem trzy zasady: państwa demokratycznego, państwa prawnego i państwa sprawiedliwego, wywodzone z art. 2 Konstytucji RP: Sprawiedliwość społeczna w systemie zasad naczelných Konstytucji RP, PiP 2001, Nr 7, s. 5 i n.

Na wstępie stwierdzić należy, że Konstytucja RP nie formułuje wprost samoistnego prawa do ochrony przed niesłusznym skazaniem⁹. Niesłuszne skazanie stanowi jednak bez wątplenia zaprzeczenie tych wszystkich wartości, których ochronie Konstytucja RP służy. W jej treści odnaleźć możemy system wartości, zasad i gwarancji, których celem jest niedopuszczenie do wystąpienia takiej sytuacji, zaś w razie niesłusznego skazania zapewnienie adekwatnej reakcji.

Szukając odpowiedzi wykraczającej poza pierwotną intuicję, odwołać się musimy do podstawowych założeń systemu zapisanych w Konstytucji RP¹⁰. W procesie rekonstrukcji standardu konstytucyjnej ochrony przed naruszeniami podstawowych wolności i praw jednostki zaproponować możemy zastosowanie systemu czterostopniowego, w którym przechodzić będziemy od poziomu gwarancji uniwersalnych i ogólnych do konkretnych i bezpośrednich. Możemy go nazwać „czterostopniowym modelem rekonstrukcji standardu konstytucyjnego”. Korzystając z niego, poszukiwać będziemy w normach konstytucyjnych tych elementów treściowych, które przydatne będą przy ustaleniu konkretnego standardu ochrony przed niesłusznym skazaniem.

Pierwszy stopień stanowią ogólne zasady ustrojowe systemu określone w pierwszych postanowieniach Konstytucji RP. Adekwatne treści znajdujemy już w Preambule, która odwołuje się do pojęcia rzetelności, poszanowania wolności i sprawiedliwości: „pragnąc na zawsze zagwarantować prawa obywatelskie, **a działaniu instytucji publicznych zapewnić rzetelność i sprawność (...)** ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej jako prawa podstawowe dla państwa oparte **na poszanowaniu wolności i sprawiedliwości**”¹¹. Zgodnie z art. 1 Konstytucji RP, Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli¹². Przepis art. 2 Konstytucji RP ustanawia zasadę nadrzędną ustroju, zgodnie z którą Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady **sprawiedliwości społecznej**¹³.

⁹ Podobnie jak nie formułuje bezpośrednio szeregu innych praw i gwarancji, których istnienie nie budzi jednak wątpliwości i wynika z innych wyrażonych bezpośrednio gwarancji i zasad, a nade wszystko z wartości, jakie wyrażone zostały w Konstytucji.

¹⁰ Por. Z. Ziemiński, *Wartości konstytucyjne*, Warszawa 1993, s. 26 i n.

¹¹ Co do znaczenia i funkcji oraz wyrażonych w niej wartości zob. L. Garlicki, *Wstęp*, [w:] L. Garlicki (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, Warszawa 2007, s. 1–20.

¹² Na temat pojmowania „dobra wspólnego” zob. M. Piechowiak, *Dobro wspólne jako fundament polskiego porządku konstytucyjnego*, Warszawa 2012, s. 35 i n.

¹³ Por. P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2008, s. 19–20.

W art. 5 Konstytucji RP wskazuje się, że Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, **zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli**, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. Jak statuuje art. 7 Konstytucji RP, organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa¹⁴.

Wszystkie wskazane powyżej regulacje jednoznacznie odwołują się do pojęcia sprawiedliwości, ochrony wolności, bezpieczeństwa i poszanowania obywateli oraz działania w granicach realizującego te wartości prawa. Przesądżają zatem o tym, że niedopuszczalne jest tworzenie ani akceptowanie takich rozwiązań, które prowadzić będą do naruszenia tych wartości. Przesądżają jak się wydaje także o tym, że również rozwiązania pozbawione tych wad na poziomie stanowienia prawa, które umożliwiają jednak wadliwe stosowanie prawa, prowadzące do naruszeń, podlegają dyskwalifikacji na tej samej podstawie, o ile mają charakter powszechny i trwałe. Poziom ogólnych wartości konstytucyjnych nie jest jednak, ze względu na swój generalny charakter, wystarczającym dla pełnej rekonstrukcji standardu. Wskazuje bowiem jedynie podstawowe kierunki i wartości, jakie podlegają ochronie. Bezpośrednie powoływanie się na ten poziom i posługiwanie się nim rodzi ponadto ryzyko instrumentalizmu w ocenie. Samo w sobie jest więc niewystarczające, a nadto prowadzić może, z tego samego powodu, do rezultatów sprzecznych z wartościami, jakie są na nim wyrażone.

Drugi poziom dekodowania standardu odwołuje się do przepisów zawierających zindywidualizowane konstytucyjne gwarancje ochrony wolności i praw. Stanowią one egzemplifikację zasad ogólnych w zakresie ochrony praw i wolności. Zgodnie z art. 30 Konstytucji RP, „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”. Jak wskazują art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, „Wolność człowieka podlega ochronie prawnej. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje”. Ponadto, zgodnie z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP, „Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne”. „Każdemu zapewnia się netykalność osobistą i wolność osobistą. Pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie” (art. 41 ust. 1 Konstytucji RP). Wreszcie nie-

¹⁴ Zob. W. Sokolewicz, Komentarz do art. 7, [w:] L. Garlicki (red.), Konstytucja, t. I, s.1–14.

zwykle istotne znaczenie mają rozbudowane przepisy art. 42 Konstytucji RP, określające zasady odpowiedzialności karnej (ust. 1), prawo do obrony (ust. 2) oraz domniemanie niewinności (ust. 3), o których będzie jeszcze mowa. Nie można zapomnieć, że istotne znaczenie odgrywa jednak na tym poziomie także art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, określający granice dopuszczalnych ograniczeń praw i wolności. Zgodnie z nim, ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw¹⁵.

W przepisach tego poziomu poszukiwać możemy bezpośrednich gwarancji, ustanawiających nieprzekraczalne standardy konstytucyjnej ochrony skonkretyzowanych wolności i praw jednostki. Elementy treściowe norm wynikających z tych przepisów są dekodowane w dynamicznym procesie wykładni przez TK z uwzględnieniem stanowiska doktryny oraz orzecznictwa innych sądów. Choć więc zasadnicze zręby standardu konstytucyjnego w zakresie ochrony każdej z wyrażonych w rozdz. II Konstytucji gwarancji są już ustalone, to zakładać należy dalszy ich rozwój i konkretyzację. Standardy te – w postaci obecnie przyjętej – są bezwzględnie wiążącymi wytycznymi dla ustawodawcy w procesie stanowienia prawa. Ich naruszenie prowadzi do eliminacji przepisów przez TK. Stanowią najważniejszy filar rekonstrukcji standardu. Dostarczają jednocześnie istotnych argumentów przemawiających za istnieniem konstytucyjnej ochrony przed niesłusznym skazaniem, wprowadzając ochronę wolności człowieka, nietykalności osobistej oraz warunki, bez spełnienia których niedopuszczalne jest pozbawienie czy ograniczenie wolności, a także w szerszym ujęciu pociągnięcie do odpowiedzialności karnej.

Trzeci poziom to system ogólnych i szczególnych środków służących ochronie praw i wolności. Wyjątkowe znaczenie należy przyznać wyrażonemu w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP prawu do sądu, jako najważniejszemu instrumentowi poszukiwania wiążącego rozstrzygnięcia o swoich prawach i wolnościach, ochrony przed decyzjami organów państwa ingerującymi w tę

¹⁵ Zob. A. Łabno, Istota zasady proporcjonalności, [w:] T. Dukiet-Nagórska (red.), *Zasada proporcjonalności w prawie karnym*, Warszawa 2010, s. 17–35; K. Wójtowicz, *Zasada proporcjonalności jako wyznacznik konstytucyjności norm*, [w:] K. Budziło, *Księga XXV-lecia Trybunału Konstytucyjnego. Ewolucja funkcji i zadań Trybunału Konstytucyjnego – założenia a ich praktyczna realizacja*, Warszawa 2010.

sferę¹⁶. Immanentnie związany jest z nim art. 78 Konstytucji RP, na podstawie którego: „Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarżania określa ustawa”¹⁷. W dalszej kolejności wskazać można art. 77 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, zgodnie z którymi: „Każdy ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaka została mu wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej. Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw¹⁸. Szczególnym instrumentem jest skarga konstytucyjna, wskazana w art. 79 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym: „Każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji”¹⁹. Do środków ochrony zaliczyć też można wystąpienie o pomoc do RPO, jako organu powołanego do ochrony wolności lub praw jednostki, naruszonych przez organy władzy publicznej (art. 80 Konstytucji RP).

System tych środków pozwala na określenie najważniejszych instrumentów i środków, za pomocą których jednostka dochodzić może ochrony swych wolności i praw rekonstruowanych w oparciu o pierwszy i drugi poziom. Chroni on zarówno prawa o charakterze materialnym, jak i procesowym. Zauważyć jednak trzeba, że w tym drugim zakresie ustanawia jednocześnie samoistne prawa konstytucyjne. Prawo do skutecznej egzekucji prawa i ochrony własnych interesów, którego elementem centralnym jest prawo do sądu, staje się samoistną wartością konstytucyjną. Jest to niezwykle istotne z punktu widzenia rekonstrukcji standardu ochrony przed niesłusznym skazaniem. Ma swoje wielorakie i doniosłe konsekwencje. System ten obejmuje rzecz jasną ochroną

¹⁶ Szerzej P. Wiliński, *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 109–146.

¹⁷ Por. P. Wiliński, *Rzetelny proces karny w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] P. Wiliński (red.), *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 339–343.

¹⁸ Zob. L. Garlicki, *Komentarz do art. 77*, [w:] L. Garlicki (red.), *Konstytucja*, t. V, s. 23–31.

¹⁹ Zob. J. Trzeciński (red.), *Skarga konstytucyjna*, Warszawa 2000, s. 46–219; P. Tuleja, *Charakter orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w świetle art. 79 ust. 1 Konstytucji RP*, [w:] A. Jamróz, S. Bożyk (red.), *Z zagadnień współczesnych społeczeństw demokratycznych. Księga dedykowana profesorowi Eugeniuszowi Zwierzchowskiemu*, Białystok 2006, s. 168–180; B. Naleziński, *Przedmiot skargi konstytucyjnej w Polsce – wybrane problemy na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] P. Czarny, P. Tuleja (red.), *Konstytucja i sądowe gwarancje jej ochrony. Księga jubileuszowa Profesora Pawła Sarneckiego*, Kraków 2004, s. 163–181.

zarówno wolności i prawa wyrażone bezpośrednio w rozdz. II Konstytucji RP, jak i te, których poszukiwać trzeba w innych przepisach, zwłaszcza w zasadach ogólnych²⁰.

Pełna rekonstrukcja standardu wymaga uwzględnienia także czwartego elementu, tj. zakresu obowiązków spoczywających na jednostce. Zgodnie z art. 83 Konstytucji RP „Każdy ma obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej”. Obywatel ma ponadto obowiązek wierności Rzeczypospolitej oraz troski o dobro wspólne (art. 82 Konstytucji RP).

Konstytucja RP nakłada zatem także na jednostki (wszystkich) obowiązek poszanowania wolności i sprawiedliwości, w państwie, które jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli. Nakłada obowiązek przestrzegania prawa. Nakłada obowiązek podporządkowania się prawu.

Konstytucja przewiduje, co oczywiste, możliwość skazania (pociągnięcie do odpowiedzialności karnej) każdego, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Stanowić powinna jednak jednocześnie gwaranta ochrony. Po pierwsze, przed skazaniem tego, kto nie popełnił przestępstwa, po drugie, przed nałożeniem nań dolegliwości ponad granice tego, co za swoje zachowanie powinien ponieść/cierpieć.

Równocześnie te same wartości – wolność i sprawiedliwość, ochrona praw człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli – przekonują o istnieniu konstytucyjnej ochrony jednostki przed nierzetelnym działaniem organów państwa, nieuzasadnionym albo nadmiernym naruszaniem wolności i innych praw. Chronić powinny zatem także przed niesłusznym skazaniem.

III. Przyczyny niesłusznego skazania i metody zwalczania

Powstaje zatem pytanie, dlaczego Konstytucja RP nie zapobiega niesłusznym skazaniom? Nie jest to przecież niestety w Polsce zjawisko marginalne. W zasadzie można zaryzykować stwierdzenie, że każde niesłuszne skazanie jest drastycznym przypadkiem pomyłki sądowej. Pomyłki te dzielić można na intencjonalne i nieintencjonalne. Z konstytucyjnej perspektywy ważna jest

²⁰ Przede wszystkim art. 2 Konstytucji RP; w zakresie prawa karnego istotne znaczenie odgrywa np. zasada niedziałania prawa wstecz (*lex retro non agit*) czy *ne bis in idem*, szerzej zob. B. Banaszak, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2012, s. 31–32, 46–47.